

P. Grünfeldt

**Muinasajast
ja
kodumajast**

Piltidega

„Rahvatükkool“
Tallinna

1921

Muinasajast ja kodumajast.

P. Grünfeldt.

Muinasajast ja
kodumajast.

„Rahvaülikool.“
Tallinn, 1921.

A. Kümmel'i trükk Tallinnas.

A 3514.

1653

Tuul ja Tornikell.

Ilse Hamel.

Gli laupäewa õhtu ilusa lehekuu lõpul. Tuul oli päewasest jooksmisest ära wäsinud ja pikutas aia ääres rohelistes rohus, kuna ta sõrmed põesaste lehtedega ikka weel edasi mängisid.

Rohud ja lilled jäid kuulama: Oi, missuguseid lustilikka lugusid ta jutustada oskas, see wallatu poiss! Ja tähed hakkasid taewawõlwil heledamini särama!

Ja Tuul jutustas rohule, see seal ülewal olla ka suur niit, kus Jumala käsul iga õhtu miljonid taewalilled õitsma hakkawat, aga koiduajal koguwat inglid kõik need lilled jälle kokku suurteks kimpu-deks, ning ehtiwat nendega oma taewakoda.

„Waata, kus mul wana paganalaps on.“ pomises Tornikell ja lõi sellejuures üheksa. „Mis tead sina Jumalast ja tähtedest, wana lobasuu!“

„Ära nüüd ikka kohe nii karune ole, ema Tarkus,“ wastas Tuul, „muidu teen niisama kui eile, mil poisid oma tuulishänna üles tõusta lasksid ja mina selle nõõri sulle nii kõwasti su tunninäitaja ümber mässisin, et see enam paigastki ei saanud liikuda!“

„Noh, see on kena küll, wanu ja tarku inimesi niimoodi pilgata, inimesi, kes oma terwe eluaja ainult head on teinud. Aga niisuguse uulitsapoi si poolt ei wõi ju paremat oodatagi. Tahaksin heameelega kihla wedada, et sa üheks öökski ei raatsi ühte ja samasse orgu jääda.“

„Topp!“ wastas Tuul. „Kihlwedu meeldib mulle. Kaotad sina, saan ma sinu tunninäitajalt raasukese kulda, kaotan mina, siis saad sina minult igapäew ninatäie ristikkeina õhku, mis ma sulle iga päew kätte kannan. Eks ole nii? Ma luban täna öösel mitte kaugemale minna kui sinu hääl ulatab.“

„Olgu minugipärast,“ ütles Tornikell; „wahest teed sa siis ka wähem pahandust ja wallatust.“

„Just wastuoksa; ma tahan katsuda sinu seltsis ainult head teha. Nii siis: täpipealt kell kümme olen ma kohal.“

Hingetult jõudis ta natuke aega enne kella kümnet tagasi; ta oli wahepeal pagarimeistri ahjus tule leekima õhutanud ja selle eest „suur tänu, Tuule isand!“ palgaks saanud. Nüüd waatas ta ringi, kust midagi tööd leiaks.

Teed mööda lähenes parajasti mees, kes täna naabrikülas müüritööd teinud ja selle eest hea rahalise tasu saanud.

Kesk külatänawat jäi mees seisma. Pidi ta pahemale poole minema — kõrtsi, kus wististi weel lõbusaid joomawendi leidus, wõi paremale poole — koju, kus ta naine teda wististi juba walmis õhtusöögiga ootas? Kõrts meelitas teda kangesti. Muidugi, raske waewaga teenitud raha kaoks siis jäljetult, sest mõetu pidada tema ei osanud.

Seal lõi Tornikell manitsewalt kümme korda. Aega ikka weel oleks, mõtles mees. Aga Tuul polnud laisk, kahmas tal kübara peast ja weeretas seda niikaua oma ees, kuni mehe ukسلäwele jõudis, kuhu ta tema maha pani.

„See on ilus, et nii wara koju tuled!“ ütles naine, kui mees kübara maast üles wõttis ja läwele ilmus.

Tund aega möllas Tuul nüüd wiimase suitsuga, mis korsnatest üles tõusis. Ühe maja aknaluugid olid weel lahti, ja Tuul waatas sealt sisse. Seal istus üks talunik oma naisega. Talunik aga oli pahane, sest ta oli parajasti oma ilusa piibukaha katki lõõnud.

„No seda oli mulle nüüd weel tarwis!“ kurtis ta. „Osta ma uut niipea ei saa, sest meile on raha hädalisemate asjade jaoks waja!“

Kõrwaltoakeses olid kaks last woodis; nad olid piibukaha purunemise klirinast üles ärganud.

„Kas kuulsid „Mari?“ küsis Miku. „Waene isa!“

„Kas tead,“ ütles Mari natukese aja pärast, „minul on need kakskümmend marka, mis marjade eest sain, weel hoiukarbis.“

„Ja minul kolmkümmend!“ hüüdis Miku.

„Kas teeme?“

„Teeme!“ ütles Miku. „Ema sõidab hommikul, enne kui ärkame, laadale — tema wõiks isale piibukaha kaasa tuua!“

„Aga kudas me seda temale salamahti saame ütelda?“ küsis Mari. „Isa ei tohi seda teada.“

Noh, sellejuures tahan mina teid aidata, head lapsed, mõtles Tuul, lendas üles, kiskus ühe pööninguakna lahti ja hakkas seda liigutama.

„Olen wististi pööninguakna lahti unustanud,“
tõendas isa; „lähen ja panen ta kinni, sest niimoodi
ei lase ta meid öö otsa magada?“

Ütles ja läks.

Waewalt oli ta toast wäljas, kui lapsed juba
tuppa ema juurde ruttasid ja temale oma palwe
teada andsid.

„See on teie poolt ilus mõte,“ tähendas ema,
„aga nüüd ruttu jälle woodisse, sest — kuulete? —
kell lööb juba üksteistkümmend!“

Tuul puges silmapilguks wana pärna okstesse
ja sumistas oma ette uinulaulu.

„Nüüd aga lähen ma kõrd üles wanasse lossi,“
ütles ta pisut aega enne kella kahteistkümmend.

See oli wana, uhke, aga juba kaunis murene-
nud loss ligidal mäel. Tuul wõis parajasti sinna
tuppa waadata, kus preili istus, sest üks akendest
oli lahti, et pehme lehekuu õhk tuppa wõiks woo-
lata. Kuid kaminas põles sellegipärast tuli, sest et
wanad müürid külmad ja umbsed olid. Preili oli
paberid sorinud ja need seisid nüüd laual laiali.
Mälestused, mis ta neist leidnud, ei olnud wististi
mitte head, sest preili oli tusane ja täis meelekibe-
dust. Ja tõepoolest oli ta elus palju paha tunda
saanud. Aga tal oli ka wäga hea mälu kõige paha
jaoks, mille osaliseks ta saanud. Ja iial ei olnud ta
õnne katsunud leida teisi õnnelikuks tehes. Nõnda
siis ootas teda üksik, igaw, kurb wanapõli.

Kui ta nõnda seal istus ja kibedasti üht wana
alleshoitud kirja silmitses, kust ta wiha enesele uut
toitu leidis, tundis Tuul tungi õige tuuletujulist tempu
teha. Ta puhus kõigest jõust aknast sisse ja wiskas
paha kirja wiuhti tulesse.

Preili kiljatas, kuid ei suutnud paberit enam päästa. Ja tuul keerutas ka kõik ta teised paberid laualt kokku ja paiskas ahju.

See paistis preili meelest imelik olewat. Mis wõis see küll tähendada? Aga ühes pahade paberite kadumisega kadus ka ta pahameel järsku. Nagu oleks Tuul ta metsa puhunud. Ja kuna ta nõndawiisi weel istus ja selle üle järele mõtles, lõi kell põruwalt kaksteistkümmend. Seal tuli talle meelde, et selle kellalöögiga ta sünnipäew algas. Ja kui ta weel tunnikese oli mõtelnud, oli tal kindel nõu uut elu alata ja oma õnne teiste aitamises ja õnnestamises otsida.

Tuul aga oli juba jälle kadunud. Ta oli külatänawat mööda edasi jooksnud. Seal nägi ta ühe aknaluugi wahelt weel walgust wälja paistwat. Uudishimulikult piilus ta sealt sisse ja nägi, et seal üks waras tulega midagi otsis.

Ta wõttis kõik oma kopsujõu kokku ja kustutas warga küünla prao kaudu ära. Samal silmapilgul lõi kell raskesti ja tumedasti üks.

„Jumalukene!“ hüüdis waras ehmatades ja põgenes, nagu oleks terve põrgu temal kannul.

Jälle tuhises Tuul mööda külatänawat, ja jälle nägi ta tuld. Oli tal wõimalik weel mõnda warast tabada?

Aga ei. Toakeses lamas haige laps, ja ema istus tema kõrwal. Arst oli ütelnud, ainult siis, kui külmaweemähitusi iga tund hoolega korratakse, wõiwat laps jälle terweks saada. Ema oli ustawalt walwanud, aga, päewatööst wäsinud, wiimaks ometi uinunud.

Seal koputas Tuul ühe puuksakesega õige tasakesi luugi peale. Silmapilk ärkas ema, ja kuna ta kuulis, et kell kaks löi, pani ta lapsele uue mähituse ümber, andis talle suud ja ütles tasakesi: „Imelik, et ma ikka õigel ajal ärkan!“ Tuul aga kõhistas tasakesti naeru — tema teadis asja paremini.

„Näed nüüd, wana Kell, siamaani oleme kõik hästi toimetanud,“ ütles ta. „Peaksime külarahwa käest ööwahi teenistuse eest tasu nõudma. Nüüd aga kannan ma hoolt, et teed hommikul tolmuta ja puulehed läikiwad oleksid!“

Ruttu rullis ta paar pilwetompu kokku, nii et tasast wihma tuli, aga juba weerand tunni pärast wiskas ta nad jälle laiali.

Kui kell juba kolme peal käis, kihutas ta jälle külast läbi. Ühest majast kajas wali rääkimine ja koputamine wälja. Seal elas üks wana ihnuskael, kes juba kaks oma lastest oma waljusega oli õnnetumaks teinud. Nüüd wiibis ainult weel üks tütar tema juures.

Terwe pool ööd pahandas ta seal nüüd juba tütreaga, et see ühele rikkale, inetule hallpeale naiseks läheks. Neiu aga ei tahtnud, waid palus ja palus wastu. Tema oli juba aasta eest oma südame ühele usinale, noorele käsitöölisele, nimega Jüri, kinkinud. Isa aga oli ütelnud: „Enne kui ta mulle 10.000 marka ei too, ei saa tast ka mulle wäimeest!“

Siis oli Jüri kaugele tööd otsima läinud. Ja et tal õnne olnud, oli ta nüüd juba jälle koduteel ja kodukülast waewalt päewatee kaugel; ta töötas parajasti weel selleks, et wiimast marka saada 9999 margale lisaks, mis tal ju kotis kõbisesid. Kuid see oli niihästi neiu kui ka ta isal teadmata.

Kui Tuul nüüd ihnuskaela kärkimist kuulis, sai ta wihaseks, lõngutas wihaselt aknaluukisid ja lõõtsus maja ümber kui meeletu.

Wana ihnuskaela süda wajus saapasäärde, ja et kell parajasti kolm löi, ütles ta :

„Noh, olgu siis, annan sulle kolm päewa järelemõtlemiseks aega. Ei ole Jüri siis kümnetuhande margaga siin, siis lähed sa teisele.“

Neiu nuttis küll weel, aga lootis Jumala peale. Ja kui ta oma kambri aknast weel wälja waatas, sosistas ta Jürile terwiseid.

Tuul aga wõttis terwised tasakesi ta huultelt ja wiis nad ruttu Jürile. Ta koputas tema aknale, ja kui Jüri wälja waatas, kuulis ta üsna selgesti, nagu oleks koduküla tornikell neli lõõnud. Tal oli, nagu kutsuks tornikell teda. Ruttu palus ta meistritl teenitud marga kätte ja ruttas pruudi poole teele. Tuul aga lendas ta ees, kuna koit kirikutõrni katused juba punaseks wärwis.

„Kudas oli lugu meie kihlweoga?“ pomises kell. „Sa jooksid ju ringi kui hull.“

„Mitte kaugemale kui sinu hääl kajas. Mina olin nimelt nii kawal, et su hääle kaasa wõtsin. Aga mina ei armasta kohtukäimist, selleks olen ma täna ka liig heas tujus. Ja oma ristikkeina lõhna pead sa saama, kui seda nõuad. Aga nüüd ütle oma kelleladele, et nad enda õige särawad hoiawad, ja sina ise wõiksid oma hääle kord ka üsna selgeks kõhatada. Sest kahe nädala pärast peab Jüri oma pruudiga pulmi ja siis peab terve org täis heledat kellahelinat olema! Nüüd aga ruttan wäheks ajaks wälja merele — laewad igatsewad wäikest tantsu teha!“

Ja ta oligi läinud, weel enne kui aeglane Tornikell sõna suust sai. Kui see Tuule teha oleks, mõtles ta, seisaksid warsti kõik asjad pea peal. Hea, et weel leidub mõistlikka inimesi, kelle kehas weel on aega ja rahu ning kes siis külas ka korda oskavad pidada. Ja auwäärilikult, pikkamisi lükkas ta oma minutinäitaja jälle tükikese maad edasi.

Õnnemütsikene.

Bertha Clement.

Kord elas wäike tütarlaps, kes, õnnemütsikenepeas, oli ilmale tulnud. Nagu õrn loor, õhuke ja läbipaistew, seisis see mütsikene tütarlapse walgejuukselise pea peal, nii et walged juuksed sealt nagu siraw siid läbi paistsid.

Imestades silmitses ema oma lapse haruldast peaehet ja ei julenud seda sealt mitte ära wõtta.

Äkitselt sai tuba täis imelisest hiilgusest, mis nii hele ja nii kiirgaw oli, et noor ema oma lapse kohkudes rinnale surus ja jahmatades ühele imeilusale, nooruspriskele naisterahwale, kel särawroosa kleit seljas, silma waatas.

Armsa naeratusega ütles haldjas:

„Ära karda, minul on sinu lapse wastu head mõtted. Ma olen haldjas Rõem ja annetasin sinu lapsele selle mütsi. See on õnnemüts, mida ma ainult õige harwa annetan. Kellel ta on, see ei tarwitse maist muret tunda. Wõta müts lapse peast ära, pane ta päikesepaiste käes ettewaatlikult kokku, nii et ka mõni päikesekiir tema sisse sattub. Siin on ka kuldne süda ühes ketiga. Pane õnnemüts selle sisse ja ütle tütrele, et ta seda alati oma

südame peal kannaks, ilma et ta kunagi ehet awaks. Peaks temale tõsises hädas minu abi waja olema ja kutsub ta mind appi, siis tulen ma kas ise wõi saadan ühe oma paljudest käsilistest. Kaotab ta selle kalli asja aga ära, siis pean ma temast lahkuma. Mina tahan talle ristiemaks olla, pane talle minu nimi Rõem, sest tema rõemus meel saab särama kõigi elu murede kohal.“

Ja haldjas lahkus, hiilgus kustus.

Wäike Rõem sirgus ja sirgus rõemsas meeleolus. Ta ei olnud ilus, aga ta sinisilmadest säras niisugune rõemsus, ta naer kõlas nii südantkosutawalt ja ta oskas nii armsasti juttu westa, et teda igaüks armastama hakkas.

Aastate jooksul sai ta weel mitu õde ja wenda, keda ta kõiki ühesuguse armastusega armastas. Nagu takjad rippusid laused ta küljes, sest nõnda kui Rõem ei osanud keegi teine nendega mängida, naljatada ega naerda.

Siis tabas alewi wäikest majakest raske õnnetus, lühikese haiguse järele suri isa.

Ema oli mure ja walu pärast kui meeletu, ja ehmatanud lapsekari koondus Rõemu ümber, kes neid pidi trööstima.

Isa oli maha maetud.

Weerandaastat pidi lesk weel ta palka edasi saama, siis pidi ta ennast wäikesest lesepaiukist ja majakesest ära elatada katsuma.

Rõem oli küll alles wiisteistkümme aastat wana, aga ta tundis olukorda juba täiesti ja teadis, et nad sellest ära elada ei wõinud.

„Mis me nüüd peale hakkame, armas ema?“ küsis ta. „Kui ma Ülestõusmise pühiks kooli lõpetan, tahan sind rahateenimisega aidata.“

„Mina ei tea seda,“ vastas ema ja ringutas käsi. „Mis hakkame meie ilma isata peale? Kudas peame lapsed toitma ning katma? Oh laps, meie peame wististi nälga surema!“

„Jumal hoidku meid selle eest, ema!“ hüüdis Rõem. „Mina loodan Jumala ja oma hea ristiemä peale.“

„Oh laps, sinu ristiemä annetus ei ole meile weel mingisugust õnne toonud. Mis wõiksid sina küll teha, et meid häda eest kaitsta?“

„Ma ei tea seda weel isegi, armas ema. Kuid ära meelt heida, seda palun ma. Minul on lootust ja usku. Ja minu julgus on meie õnnetusest weel palju suurem, ema!“

Särasilmil sammus Rõem wälja aeda. Ühe õunapuu all wõttis ta oma kuldsüdame wälja, andis sellele suud ja ütles waljusti:

„Armas ristiemä, aita sina mind ja näita mulle, mis ma pean tegema, et ema ja õed-wennad ei tarwitseks häda ja muret tunda!“

Põnewalt ootas ta ilusa haldja ilmumist, keda ema nii toredasti oli kirjeldanud. Kuid ei ilmunud mingisugust silmapimestawat walgust, ei ilmunud mingisugust haldjat.

Äkitselt kajas ta kõrvalt tasane naerukihin, ja kui ta imestades ringi waatas, sirutas üks sirge kaelaga lill oma pead ning ütles:

„Seo meid kimpu ja wii turule, meid ja meie õdesid-wendasid, kes siin aias õitsewad!“

„Palmitse meist wannikuid!“ hüüdis taputaim, mis müüri ääres lookles.

„Nopi meid ja hoiä talweks tumedale taputaimemele ehteks,“ hüüdsid kirjud lilled ligida peenna pealt.

„Istuta meid oma aeda ja paranda meid pookimise läbi,“ ütlesid metsikud kibuwitsad väljaspool aeda ning nikutasid aia poole pead, „meie tahame sulle palju roosisid kaswatada, mis sinu käte wahel kullaks muutuwad!“

„Lõika meid, lõika meid!“ hüüdsid kapsapead paremat kätt ja noogutasid oma ümmargusi päid. „Ka meie aitame sind raha teha.“

„Samuti meie — meie kah!“ kajas igalt poolt. Kapsad, erned, supiroheline, porgandid, kaalikad ja nairid — kõik, mis aias kaswas, sirutasid kaela.

Potsti! kukkus üks suur õun puu otsast Rõemule otsekohe jalgade ette. Ta punased põsed naeratasid heameele pärast.

„Silmitse mind, kas ma pole midagi wäärt?“ ütles ta. „Minuga ja minu õdede-wendadega wõid sa paremat äri teha kui teiste roheliste aialastega. Need kõik on alamat tõugu olewused, kuid meie oleme suurest soost!“

„Mis alamat tõugu, sellega meie ei lepi!“ —

„Niisugune loll õun!“

„Niisugune suurustaja!“

„Niisugune ümmargune ülbus!“

Nõnda karjuti ja kisendati läbisegamini.

„Wait,“ ütles Rõem, kummardas ja wõttis õuna üles, „teie kõik peate mind teenima; mina armastan teid kõiki ühel wiisil ja ei tee mingisugust wahet! Sina, armas õun, ei tohi nii ninakas olla. Ja waata,

siin on sul ka mäda koht. Sul on uss sees, armas õun!“

„Oh-oh-oh!“ naerdi kooris, ja kurwalt lausus õun:
„Seda tuleb isegi kõige paremates perekondades ette!“

Nüüd kajas naer weel alles õieti; sirge nelk oleks keskelt peaaegu katki murdunud ja paks kapsapea wankus nii ägedasti edasi-tagasi, et juurikas katki murdus ja pea peenra pealt kaugele maha weeres. Nii, seal ta siis seisis ja ei naernud enam. Seda oli ta oma kahjurõemu eest saanud.

„Sinu keedame ja sööme homme ära,“ ütles Rõem ja wõttis ta käewarrelle.

Kapsapea tuksatas weel pisut naerust ja põrutusest, siis ohkas ta sügawasti. Heameelega oleks ta weel aeda päikese paistele jäänud, selleasemel, et keedupotti rännata. Kuid et see tema paratamatu saatus oli, siis jäi ta rahule.

„Ema, armas ema!“ hüüdis Rõem tuppa tulles. „Hea ristiema saatis mulle oma teenijad. Nüüd tean ma, mis tegema peame, kui endid häda ja puuduse eest tahame hoida!“

Ja ta jutustas emale kõik ära.

Jmestades kuulas ema ja raputas uskmatalt pead; ta ei suutnud uskuda, et nad wäikese aia sissetulekust wõiksid ära elada!“

Kuid katse õnnestas paremini kui loodetud. Inimesad ütlesid, ühedki lilled ei olla nii ilusad ja nii hea lõhnaga kui Rõemu omad, ja ükski teine juurewili ei olla nii maitsew kui Rõemu aiast saadud juurewili.

Rõemu nägu säras, kui temale igalt poolt tellimisi ja ühes nendega raha hakkas kokku woolama. Rõemsalt tegi ta hommikust õhtuni tööd. Lapsed

aitasid niipalju kui jaksasid, ja emagi tegi, mis suutis. Aga ta oli alati kurb ja tundis tulewiku pärast muret. Tema arwates oleks haldjas paremini teinud, kui ta tema tütrele wäsitawa töö asemel kottitäie raha oleks annetanud.

Ta ohkas hommikul, ohkas õhtul ja ootas igat sedes õnne, mis ometi kord Rõemu õnnemütsi läbi pidi tulema.

See kurwastas Rõemu tihti ja ta katsus emale selgeks teha, et õnnistus, mis neile tööst sigis, ometi kõige suurem õnn olla nendele; aga ema ei lasknud oma arwamist muuta.

„Armas ristiema, aita mind emakest õnnega rahulolewaks teha, et ta ühes meiega wõiks rõemus olla,“ palus Rõem ühel päewal aeda astudes.

Ta istus murule maha, pani õied põlwede ümber kokku ja silmitses õnnelikult oma wäikest, õitswat riiki, mis tema käte all nii toredasti sigines. Mõnus wäsimus waldas teda, weel mõne korra pilgutatas ta särawa päikese poole silmi, siis wajus ta wana pirnipuu alla wilusse ja uinus magama, õnnelik naeratus huultel.

Kõik jäi tema ümber waikseks. Linnud lõpetasid laulmise, et Rõemu mitte eksitada, tuul, kes weel praegu puuoksadega wallatanud, silitas õrnasti magawat neiukest, ja mardikad, kes teel olid, tegid tema ümber suure keeru, ehk küll see neile suurt teepikendust tähendas.

Jah, kõik armastasid Rõemu — inimesed ja loomad, lilled ja rohud, kõik, kelles elu tuikas.

Äkitselt käis põesastest ja lilledest liikumine läbi; hingetult sirutasid nad kõik kaela, et tulewaid sündmusi paremini näha. Silmipimestaw walgus,

weel palju heledam päikesewalgusest, langes magawa neiu peale. Roosakarwa pilwedest astus wälja imeilus haldjas Rõem ja kummardas oma ristitütre kohale.

„Sa oled mind appi kutsunud,“ ütles ta tasa-kesi, „wastu tahtmist teen ma sulle walu, aga ainult nõnda wõin ma sind aidata!“

Nende sõnadega wõttis ta wäikesed kuldkäärid, löikas nendega peene kuldketi läbi, mis neiu kaela ümber seisis ja tõmbas kalli mälestuskarbi wälja.

Rahutult liigutas pirnipuu oma oksa, kartlikult lendasid linnud haldja ümber, asjata sirutasid lilled oma kaela.

Weel kord silmitses haldjas oma ristilast, siis oli ta kadunud. Magawa neiu ümbruses aga walit- ses täielik waikus.

Tema rõemus, õitsew nägu oli muutunud. Ta oli ära kahwatanud ja nägi kurb wälja, nii kurb, et lõoke, kes kõrgel puu oksal istus, teda otse kokku- nult silmitses.

„See pole Rõem,“ ütles ta ja lendas ruttu kaugele.

„Ei, see pole Rõem!“ hüüdsid ka lustilikud liblikad ja wurisesid ruttu üle aia eemale.

Sügawasti ohkas neiu; kahtlemata nägi ta paha und. Siis lõi ta silmad lahti. Ta muidu nii rõem- sad särasilmad oliwad tuhmid ja kurwad. Pikka- misi äigas ta käega üle otsaesise, ajas enda püsti ja waatas imestades ringi. Kui imelikult oli kõik muu- tunud! Kas siis päike, see armas, säraw päike, tõesti nii tuhmilt säras? Ja lilled! Kuhu oli nende tore, hiilgaw, sinaw-säraw wärw jäänud?

Rõem tõusis üles ja waatas imestades oma ümber. Nii hall, nii wärwitu, nii surnud paistis kõik olewat!

Ahastades surus ta käed südame peale. Ta rinna peal lasus nagu määratu mägi ja ta süda oli nii kurb, nii kurb, et nutt peale tikkus. Mis see ometi oli? Mis see kõik tähendas?

„Armas ristiema,“ kogeles ta, „armas ristiema!“

Tahtmata kobas ta keti järele — aga kus see oli?

Kohkudes otsis ta kuldsüdant, kuid asjata, seda enam ei olnud! Kiljatades waatas ja otsis ta murul ringi, kuid ka seal polnud kuldsüdamest kõige vähematki märki.

Paludes sirutas ta käed wälja puude ja lillede poole.

„Aidake mind, aidake mind!“ palus ta. „Teie olete mind kord juba aidanud!“

Aga puud raputasid tummalt oma latwu ja lilled wabisesid tasakesi kurbtuse pärast ning lasksid pead norgu wajuda.

Siis wajus Rõem maha, pani käed näo ette ja nuttis walusasti. Ta ei mõistnud enam oma armsate puude ja lillede keelt! Nüüd oli kõik õnn otsas! Nüüd teadis ta, et ta ristiemagi teda enam ei wõinud aidata!

Äkitselt kajas rõemus naer läbi aia. Need olid koolist kojutulewad lapsed. Hõiskawas õnnes tulid nad, igaüks tahtis nendest esimene olla.

Kuid imestuse pärast tarretanult jäid nad õe ette seisma. See ei wõinud ju wõimalik olla, et Rõem nuttis!?

„Ta teeb nalja.“ ütles wanem poiss ja tõmbas õel käed silmade eest ära. Kuid ägedas ehmatuses seisid kõik neli, kui õe surmani kurba, kahwatanud, pisaratest märga nägu nägid: See ei wõinud nende õde Rõem olla, kes ju alati rõemus oli? Ta paistis nende meelest nüüd täitsa wõeras olewat.

Nad jooksid kohe kõik neli tuppa.

„Ema, Rõem nutab!“ hüüdsid nad kõik kui ühest suust.

Emal kukkus õmblustöö käest maha, kokkudes waatas ta õnnetustkuulutajatele otsa.

„Rõem nutab?“ hüüdsid nad kõik kui ühest suust.

Siis käis järsk ehmatust toast läbi. Missugune õnnetus wõis see olla, mis Rõemu pisarateni liigutas? Kehaliikmed wärisesid tal, kui ta laste seltsis aeda ruttas.

Rõem istus alles murul ja nuttis.

„Rõem, laps, mis on sündinud?“ küsis ema surmahirmus.

„Ema, ema,“ — meeleheitlikult ringutas neiu käsi — „kõige suurem õnnetus, mis mind iial wõis tabada: mina olen oma õnnemütsi ära kaotanud!“

„Laps!“ kiljatas ema kokkudes. „Kudas oli see wõimalik?“

„Ei tea, ema. Ma olin tööst wäsinud ja istusin silmapilguks maha. Siis jäin magama, ja kui ma ärkasin, oli õnnemüts läinud!“

„Oh, nüüd on sinu hea haldjas meist lahkunud,“ hüüdis ema kurtes, „ja kõik on otsas! Nüüd ei tule õnn iial enam meie juurde! Oh ma waene naine, kes aitab mind nüüd weel lapsi tõita?“

Ta silmist purtskasid palawad pisarad, ja kui lapsed nägid õde ja ema nutwat, hakkasid nemadki nutma.

Jah, see oli kurb päew ja kurb sündmus terwes perekonnas. Wäikest wäärtasja ei suudetud kõigest otsimisest hoolimata üles leida ja tema kadumaminekut ümbritses mõistatuslikkus. Lapsed arwasid, nüüd olla kodus weel kurwem kui isa surma puhul, ja seal oli neil õigus, sest nüüd polnud enam Rõemu, kes neid oleks julgustanud ja lõbustanud.

Waene ema nuttis peaaegu silmad pimedaks, aga kui ta nägi, et see asja ei parandanud, kogus ta ennast jälle ja hakkas hoolsamini tööle kui iial enne.

Päew päewa kõrwal tõusis päike kiirgades taewasse; ükski wihmapilwekene ei tumestanud teda, ehk küll kõik wihma igatsesid. Ema ja lapsed kandsid päewa otsa wett aeda, et lille ja juurewilja janusurmast päästa, aga ikka suuremaks läks palawus ja ikka sügawamale norgu wajusid õrnade taimakeste pead.

„Ei aita midagi,“ ütles Rõem ja silmitses kurwalt oma armsaid, kes sama kurwad wälja nägid kui ta ise.

Emale weeresid pisarad silma, kui ta oma lapse kurwale, kahwatanud näole waatas. Aga imelik, sestsaadik kui Rõem oma rõemsa julguse kaotanud, oli tema oma julgus ärganud ja ammutas igapäew uut jõudu suurest, kannatlikust ema-armastusest, mis teda õpetas oma kurba last trööstima, talle julgust jagama ja ta mõtteid paremasse tulewikku juhtima. Ja mida enam ta sellesse ülesandesse süwenes, seda enam jõudu sai ta oma ülesande täidesaatmiseks.

Kui talw tuli, wõtsid ema ja tütar nõelad, et enestele ja lastele leiba teenida.

Aga mida kaugemale aeg weeres, seda kahwatumaks jäi Rõem. Ta sinisilmad jäid ikka tuh-

mimaks, ta põsed kitsamaks. Täis muret nägi seda ema.

„Lähme arsti juurde!“ ütles ema.

„Arst mind ei aita, ema. Annaks mulle keegi minu õnnemütsi tagasi, siis saaksin ma korraga terweks.“

Ema ohkas sügawasti. Kudas wõis see wõimalik olla? Kuid ta ema-armastus ei suutnud kadunud tagasi toimetada.

„Rõem peab surema,“ ütlesid wäikesed linnud, keda neiu kõigest puudusest hoolimata ometi talw otsa oli toitnud. Nad lendasid aeda ja jutustasid seal seda puudele ja lumekellukestele, kes juba ninakalt oma kellukesti kõlistasid — kewade teretuseks. Ja terve aed kurtis ja nuttis.

Suured kastanipuud, mis tee ääres kaswasid, nutsid nii palawaid pisaraid, et nende pruunid pungatuped üsna särama hakkasid ja nagu lakeeritud wälja nägid.

Nagu suur ohkamine käis aiast läbi. Kõik puud wärisesid mures ja osawõtuses, ja põesad langetasid oma oksad maani maha. Linnud aga laotasid tiivad laiali ja lendasid ruttu kaugemale. Nii suur mure oleks muidu nende wäikesed linnusüdamed murdnud.

Jah, paistis tõepoolest, nagu oleks Rõem pidanud surema. Kahwatanud, nagu üks ta walgetest lilledest aias, puhkas ta oma asemel, silmad kinni, õrnad käed risti rinnal, nõrgalt tõuswal-wajuwal rinnal.

Ema põlwitas tema ees ja wahtis pisarsilmil, palawas mures ja hirmus, ta armastatud näole. Kas

siis tõesti suur ema-armastus armastatud lapse heaks midagi ei jaksanud teha?

Meeleheitlikult ringutas ta käsi.

„Armas haldjas, aita sina mind,“ palus ta südamewalus; „ma ei ole küll seda wäärt, aga halasta mu waese peale! Kingi meile weel kord õnne õnnemütsi näol! Anna mu lapsele tagasi ta rõemsus ja iial ei taha ma enam suuremat õnne soowida! Halasta waese ema peale!“

Ja alandlikult wajus ta pea longu.

Seal täitus tuba imelisest hiilgusest — roosilises päewalooris seisis ilus haldjas Rõem.

„Ma tahan sinu palwet täita,“ ütles ilmuja rõemsas ehmatuses tardunud emale; „sa oled õppinud, mis sul weel puudus, ja saad õnne nüüd nagu su emagi töö-õnnistuses leidma. Palju kallim ja parem kui raha ning wara on rõemus meel. Seda ära sa iial unusta. Ja nüüd wõta õnnemüts ühes südame ja ketiga ja pane ta oma lapsele jälle ümber. Mina ise wõtsin ta Rõemu kaelast ära, selleks, et ka sina minu ande wäärtust oskaksid hinnata!“

Haldjas kummardas, suudles magawat neiut ja kadus.

Rõemupisaraid walades surus ema kuldsüdame, milles õnnemüts peitus, suu peale.

„Iial ei taha ma enam sinu wäärtust wäikseks arwata,“ sosistas ta. Siis pani ta tema tütrele kaela. Roosiline sära lehwis Rõemu kahwatanud näost üle, hele rõemuhelk mängis ta huultel. Sügawasti, sügawasti hingas ta rind, nagu oleks ta pealt ränk koozem ära wõetud. Siis awas neiu oma sinisilmad, mis jälle endises ilus särasid.

„Ema,“ hüüdis ta ja ajas enda üles, „mis on sündinud?“

Ta äigäs käega üle silmade ja wahtis imestades päikesepaistesse.

„Kewade tuleb! Oh ema, seda ei ole ma veel tähelegi pannud. Ja süda on mul jälle nii rõemus ja kerge ja“ — — ta kobas keti järele, tõmbas kuldsüdame wälja ja hõiskas waljusti — „õnn on jälle tagasi tulnud, ema, ema! Sa armas, armas haldjas, ole südamest tänatud oma headuse eest! Awä aknad, emakene, lase tuppä woolata kuldne päiksepaiste, kena kewade, õrn õieõhk — mina olen jälle endine Rõem, kes sellest kõigest rõemu tunneb!“

Heledal, hõiskawal häälel hakkas neiu laulma, ja ta lauludest kajab wälja kõik ta noore, rõõmsa südame õitsew õnn. Lapsed, kes kurwalt ja waikselt kõrwaltoas istusid, ajasid kõrwad kikki. Tasakesi piilusid nad ukse juure ja waatasid tuppä.

„Rõem laulab, Rõem laulab!“ sosistasid nad õnnelikult, ja ema nikutas nende poole rõõmuga pead.

Wäljas kogusid inimesed tänowatele ja kuulatasid neiu ilusat laulu.

„Rõem laulab jälle,“ hüüdsid nad rõõmuga; „nüüd saab ta ka jälle terweks!“

„Rõem laulab!“ hüüdsid wäikesed linnud ja lendasid kiiresti kaugele uudist edasi teatama.

„Rõem laulab!“

Hõisates, rõemus rõkates jooksis see teadus aiast ja naabrusest läbi. Kastanipuudest tilkusid wiimsed rasked pisarad ja pungad läksid rõemu pärast lahti. Puud raputasid oksid, põesad wärisesid rõemu pärast ja lilled murdsid ruttu maapinnast läbi ning wahtisid selgeil silmil üles walguse poole.

„Rõem laulab!“

Kõik, kõik rõemustasid. Nagu uus elu hoovas terwest aia läbi.

„Rõem laulab!“

Kuni sügawasse maasse tungis see rõemusõnum — rooside juurde, kes seal alles uinusid. Ja naeratasid ning nägid und walgusest ja päiksepaisetest, kewade toredusest ja Rõemu sinisilmadest, mis jälle endises ilus ja endises hiilguses särasid.

Kaaro kangelasetegu.

L. Borgwardt-Ewers.

Kaaro ja Neero wahel walitses ju mitu aastat awalik waen. Õieti oli neil kummagil oma riik. Neero, ilus, kollaste lappidega Bernhardi koer, walitses eesmajas, jalutas rahulikult ja iseteadwalt köögis ning söögitoas, ja tohtis mõnikord isegi pere-mehe töötoas suure waiba peal lõunauinakut pidada, kuna Kaaro riik ainult kuuris ja selle ümbruses oli. Häda temale, kui ta kord julges — köögist tulewate magusate lõhnade meelitusel — eesõuele läheneda! Kohe hakkas Neero nii paljutõotawalt urisema, et Kaaro paremaks arwas putku panna.

Ja siis elukorterid.

Neero elas ilusas, pehmes, ruumikas onnis. Kaaro aga pidi leppima wana, küliti tõugatud heeringapütiga, kuhu kaastundlik kutsar tema jaoks mõned riideräbalad oli wisanud.

Ka söögi üle oli tal täielik õigus nuriseda. Ikka anti kausid kõige esiti Neero ette, ja kui see oma isu juba täis söönud ja enesele kõige paremad suutäied wälja otsinud, alles siis lükkas Priidik ülejäänud osa urisedes Kaaro ette.

Peale selle haawati iga päew tema autunnet, ja see tegi temale kõige enam haiget. Ka temal oli oma uhkus, olgugi et ta ise „wilets koerajätis“ oli, nagu Priidik teda harilikult nimetas.

„Ei ole liha ega kala,“ armastas tallipoiss Juhan alati ütelda, kui teda nägi.

Ehk küll Kaaro neist sõnadest ôieti môtet ei saanud wälja koorida, sai ta ometi niipalju aru, et neis sõnades tema jaoks midagi meelitawat ei leidunud; sest Juhan näitas selle juures põidlagaga nii põlglikult üle ôla tema poole, et Kaaro oma inetust tundes peenikese saba jalgade wahetele tõmbas ja eemale puges.

Tõsi, ta oli inetu, karwane ja räpane, teda oli nii tihti sõna ja pilgu abil teotud. Aga teda ei pestud ega kammitud ju ka nagu Neerot. Seda silistas ja paitas igaüks. Julges aga „tema“ kord inimeste ligidale minna, siis sadas ainult hoopisid ja wandesõnu.

Weel iial ei olnud elus ühegi inimese käsi tema selga silitanud wõi teda kõrwa tagant süganud; sellepärast wihkas ta Neerot kõige enam, sest temal oli ta lugupidamatust äratawas kehas ôige tundlik-õrn koerahing.

Nii lendas aeg.

Kaaro täitis oma kohust ustawalt. Nii mõnigi kord püüdsid wargad majasse sisse tungida, kuid olid taganema pidanud wäikese wahi wihase urisemise ja haukumise eest.

Täitsa ilma mälestusmärgita Kaaro niisugustel puhkudel ei jäänud. Teda wisati kas kiwiga wõi heideti talle põlew sigariots pähe, nii et ta ulgudes saba jalgade wahetele tõmbas. Kuid oma kohalt ei

lahkunud ta kõigist waludest hoolimata silmapilgukski. Järgmisel päewal lamas ta siis surmani wäsinult heeringapütis ning lakkus oma walutawaid haawu.

Aga ühel pimedal, wihmasel ööl kujunes ta saatus teiseks.

Kusagilt kajas kääksuw hää.

Kaaro ajas kõrwad kikki. Tema walitsuskonnas ei olnud midagi liikumas. Tasakesi piilus ta eesmäja juurde. Seal nägi ta siis, kudas kolm meest parajasti üle wõreaia olid ronimas. Ainult mõni samm sealt eemal uinus Neero sügawas unes. Üks meestest walgustas laternaga ümbrust, nägi magawat Neerot ja löi talle jämeda wemblaga pähe.

Wiha pärast lõristades kargas Kaaro warga kallale ja kiskus ta sääre puruks.

Kajas wali walukarjatus.

Nagu hull peksis mees wemblaga oma ümber; Kaaro aga hoidis hoopide eest wõimalikult kõrwale ja kutsus oma meeletu haukumise läbi niihästi peremehe kui ka kutsari ja teised teenijad kohale.

Nii ruttu kui suutsid pistid murdwargad punuma.

Kui õu läbi otsiti, leiti Neero surnult. Hoop oli teda hästi tabanud. Peale selle aga wiis were-rada seina äärt mööda kuuri juurde. Seal, pimedas nurgas, lamas Kaaro nuuksudes ja nuttes. Tal oli mitu haawa ja need jooksid werd. Alandlikult waatas ta peremehele oma truude koerasilmadega otsa.

Peremees aga kummardas tema kohale ja silitas osawõtlikult tema karwast kasukat.

„Waene, wäike Kaaro,“ ütles ta kurwalt, „sa oled wõib olla meie elu päästnud. Aga nüüd peab kõik teiseks saama!“

Ta andis kohe käsu koera pesta ja sidus ise tema haawad kinni. Siis kandis ta tema omas süles Neero onni ja pani ta seal maha pehmele asemele.

Sest tunnist saadik walitses Kaaro mõlemis riigis, ja igaüks oli tema wastu lahke ning tõi talle maiusi, sest ta oli oma elu hädaohtu andes majast suure hädaohu mööda saatnud.

Põhjamaa loomad.

Raske on kujutleda, et põhjanaba õudses ümb-
ruses, Põhjamere saartel ja isegi jääkampadel
weel loomad wõiksid elada. Ja ometi on see nii.
Kuni kaugele põhja, jah, isegi kuni põhjanabani
leidub elu, mis wõib olla weel seda rikkam on, mida
wähem inimene seda elu saab eksitada.

Põhjaõder, laplaste tuttaw koduloom, hulgub
taltsutamata seisukorras Euroopa, Siberi ja Ameerika
põhjapoolsetel kallastel ringi ja on üle jää isegi
Terawmägestiku, Nowaja Semlja ja Uue-Siberi saar-
tele rännanud. Moshushärgi leiame me suurel hul-
gal Põhja-Ameerikas ja paljudel tema põhjapoolsetel
saartel. Suurel hulgal on leida jääkaru ja jäärebast
igal pool, ja wäikestest loomadest nimetame hiirt,
lumejänest ja õgijat paljusööjat. Meri kubiseb mere-
hobustest ja ülgetest; waremalt oli imetajaid meri-
loomi weel enam kui praegu. Otse suurepärane on
lindude elu Jäämere saartel. Karusaartel leidub
karjakaupa kajakaid, tuukrilinda, pinguiinisid, parta
ja anesid; weel 85. kraadi all on tähele pandud
hoopis uusi linnutõugusid, kellest mõned toredasti
üle põhjanaba lendawad. Wiiskümmend tõugu linda
leidub weel Terawmägestiku saarel ja nendest 25

haudub weel selles jääkülmates. Pääsukeksi, hara kaid, warblasi, kullisid, tihaseid, kiiwitaid, kägusid, mererkotkaid ja mererkullisid on seal küll ja küll. Sellewastu pole ussa ega konni seal peaaegu sugugi.

Putukaid leidub seal kohati nii suurel hulgal, et näituseks Labradori põhjaosas mõni rannakoht sääskede pärast isegi indiaanlastele elamiseks kõlbmata on. Kärbesed ja koid, ämblikud ja maamesilased, kui ka liblikad tulewad ainult sinna, kus nad sündsaid elutingimusi eest leiawad. Isegi meie kõige kurjemad piinajad, täi, lutikas ja prussakas, on inimest kunni Gröönimaale saatnud, kuid kirpu ei ole seal leida. Wististi ei meeldi talle sealne kliima.

Meie näeme, et elu külma nii ei kardagi, kui arwata wõiksime. Kus toitu leidub, seal elawad ka loomad. Ja nii jõuame huwitawa küsimuse juurde: Kust saawad kõik need loomad toitu?

Kõige pealt ei ole taime-elu seal weel mitte täitsa surnud. Gröönimaa ei kannu oma nime — Rohelinemaa — mitte ilmaaegu; tema läänekaldal, kust soe lõunawool mööda läheb, on olemas weel suured rohelised aasad õitsewate taimedega. Sellest järgneb siis ka putukate elu, aga seal on ka toitu põhjapõtradele, rotile ja teistele närijatele loomadele. Putukatest elawad linnud, kes mitte terasööjad ei ole, waid otsekohe taimedest elawad. Weel kauge- mal põhjas, kus rohi enam ei kaswa ja isegi wilts härjapõlwik kask enam ei kõsu, on kaljud samb- laga kaetud, loomade jaoks. Kus aga rott ja lume- jännes elawad, seal pole ka karul ja rebasel oma elu eest weel midagi muret. Seal põhjas on asi karwa pealt samasugune kui mujal — üks sööb ühte, teine teist. Rööwelajate jätised pakuwad siis ka kullidele ja

kotkastele, samati putukatele parajat toitu. Üks ja sama ollus teeb lugemata ringkäigud.

Rikkalikult kaetud on kõige pealt mere rand. Weerohud jää wahel ja all toowad kaugelt lõunast alalõpmata wähemaid ja suuremaid eluolewusi põhja, pisielukatest alates kuni lugemata kaladeni. Nii siis ei kannata hülged ja merehobused puudust, ja kuhu kaldale lahtine meri ulatab, sinna kogub küllalt kõik-sugu jätiseid sügawast merest. Ja sinna koguwad kokku kärbsed, sääsed ja linnud parwede kaupa. Kärkseid püüawad siis jälle ämblikud, lindusid aga notib jäärebane. Armastatud on ka jätised, mis inimeste laualt langewad. Hülgepüüdja eskimo annab suurele hulgale lindudele head saaki, ilma et ise tahaks.

Walijad ei tohi põhjanaba loomad muidugi olla. Nad peawad sellega leppima, mis juhus neile annab. Ka ei tohi nad kauaks ühe koha peale jääda. Jääkarud rändawad igal pool ringi ja linnud olgu põhja-öö tulekul walmis mujale rändama. Üks osa nendest rändab Skandinaawiasse ja Siberisse; isegi lendawad hiired lähewad Labradorile tagasi, niipea kui jääaeg lõpeb.

Nagu sellest näeme, ei tee külm loomadele takistust. Loomad on paksu karwaga kaetud ja lindudel paksud suled seljas, nii et külm neid ei suuda murda. Ka neil on oma kodumaa, mida nad armastawad, ja see kodumaa suudab neid siis ka toita.

Pinguinid.

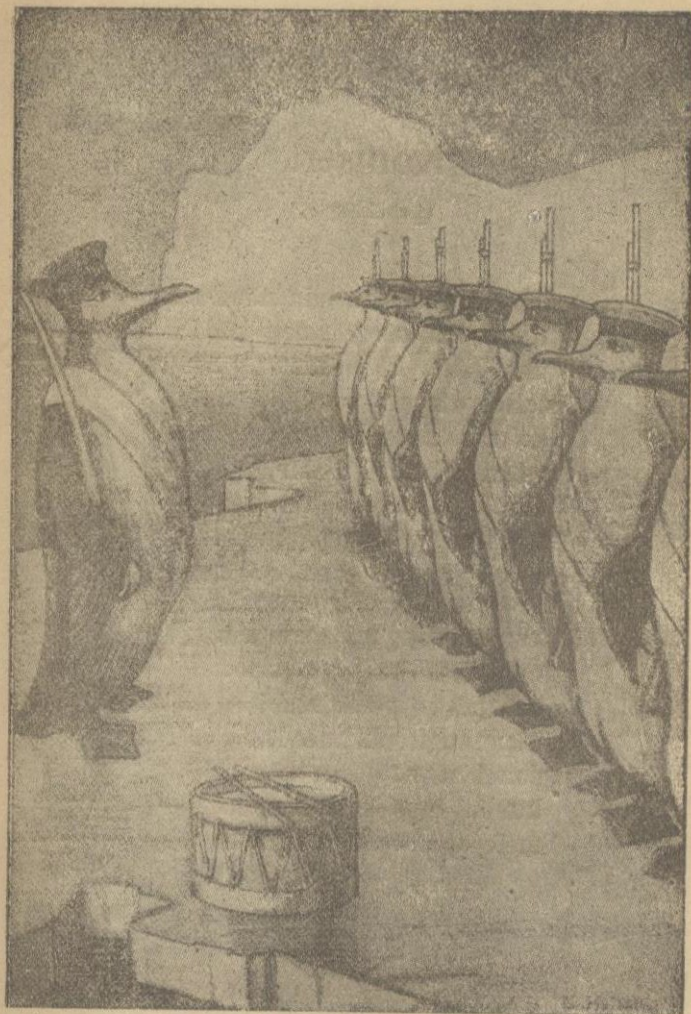
(Lehekülg 35)

Siin terve rida pinguinid . . .
Ei karda nemad merel miinid,
waid sirgelt, reas ja rinnas, püssid õlal,
nad harjutsi teewad trummi kõlal.

Sest hädaoht ei kuskil otsa saa,
ja kaitsta on ka nendel kodumaa;
ei warjule nad aralt iial tõtta,
waid, kui on waja, lähewad kõik sõtta!

Nii merel nemad ümber sõidawad
ja wabaduse kätte wõidawad,
et wabana nad oma põhja pinnal
wõiks elada kõik rahulikul rinnal.

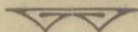
Pinguinid.

Kontsert.

(Lehekülg 37)

Kolme kunstniku siin näed . . .
Kahel käimas kärmelt käed :
ühel laialt klaveril,
teisel wirgalt wiulil,
kolmas laulu lõõritab,
mängusaatel kõõritab,
ainult wanake on waikne —
tema on ju kahepaikne! . . .

Tema rõemustab, et Konn
kunstnikuks ka saanud on ;
muusikast ta lugu peab,
jala põlwe peale seab,
istub tugitoolil, näed,
paneb rinna peale käed,
kuulab lapsukeste krooksu —
meie aga — läeme joöksu!

Kontsert.

Liulaskjad.

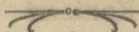
(Lehekülg 39)

Winta-wänta nagu siug
mäest alla läheb liug;
kuni kumab päewahelk,
lõbutujus lendab kelk . . .

Kord on jänes juhtijaks,
ronk siis taga nagu saks,
kord kuid juhib, tonk ja tonk,
kelku mustas kuues ronk.

Sõitjail ammuli on suud,
mööda wilksatawad puud,
wahel kostab wali ai —
lustiwäli suur ja lai . . .

Wana jänes waatab waik —
oh kui kena on see paik!
Laste lust tal nalja teeb,
tema süda lõbus keeb . . .

Liulaskjad.

Kena kewade.

(Lehekülg 41)

Laulgu, kellel lauluks andi!
wõtab ohaklind ju hüüda.
„Meid ju selleks ilma pandi,
et me ilule wõiks püüda!

Tule, naine! Selga aja
kleit, mis uuem, kenam, parem!
Ehitame kena maja —
seda parem, mida warem!

Minagi, näed, lasksin teha
uueks ümber kuue wana,
panin uue kaabu päha —
uus ju tundub mõnusana . . .

Meid on ootamas ju sääsed,
raswased ja wäga maitswad;
tule, naine, kus sa pääsed —
sind ju mehekäed kaitswad!

Meil on käia kena kesa,
mängumuruks mets ja kalju,
kaseladwas soe pesa
lastele teeb lõbu palju.

Sest siis laulgu, kel on andi,
lustiliselt wõtan hüüda:
Meid ju selleks ilma pandi,
et me ilule wõiks püüda!“

Kena kewade.

Sambla tulu.

Metsas jalutades paistawad silma hallrohekad taimekujud, mis puu kõorel asuwad. Nad on üsna wäljapaistmatud, ja harilikult ei hooli meie neist suurt. Palawatel suwepäewadel näiwad nad üsna ärakuiwanud ja surnud olewat, ja kus nad, nagu seda juhtub, liiwasel nõmmepinnal kaswawad, seal sünnitawad nad, kui nende peale astume, tublisti tolmu. Kuid eksitus oleks arwata, et nad surnud on. Kui mõni päew wihma on sadanud ja õhk niiske on, siis omandawad nad palju rohelisema wärwi, olgugi, et hall toon sellest weel üle käib. Siis näeb nii mõnigi mets alt tüwede wahelt hoopis teine wälja. Ja kui meie nüüd, tähelpanemine ärkwel, neid samblaid ja samblalaikusid lähemalt silmitseme, siis leiame, et neid õige mitmet tõugu leidub. Meie näeme niisuguseid, mis kerge eiepal-mikuna esinewad, teisi, mil wäikesed, karika-kujulised peekrid, kolmandaid, mis nagu hallid habemed okste küljes ripuwad, ja weel teistsuguseid. Taimeteadlane ütleb, et neid ainult meie kliimas juba 1200 tõugu olewat.

Samblapalmiku herbaarium, nagu seda taime-teadlane kogub, on iseäraline asi. Tema on harili-

kust herbaariumist hoopis isesugune. Tahetakse samblapalmikuid nagu teisigi taimi paberi wahel kuiwatada ja paberiribade abil paberile kleepida, siis muutuks kõik tolmuks ja läheks segi. Sellepärast paneb taimeteadlane samblapalmiku, nagu ta tema puu wõi kiwi küljest lahutas, paberikotti, kirjutab ta nime selle peale ja kogub need kotid kasti sisse.

On sambla küljes weel tükikene puukoort wõi kiwi, sest pole wiga, see on õieti weel paremgi. Nii jääwad samblad aastateks alles, ja kui taimeteadlane neid olewusi kümne wõi paarikümne aasta pärast läbi waadata tahab, mis suurekstegewa klaasi abil peab sündima, siis tarwitseb ta neid ainult wälja wõtta ja weega weidi niisutada, ja nad ärkawad uuele elule ja kaswawad rõemsasti edasi. Nad on kõige wähenõudlikumad olewused, mida meie tunneme, kuid sellejuures õige keerulise kehaehitusega.

Puu köorel ei ole neist palju kasu. Nad on wõeras aine, wahest ainult sellepoolest tähelepanemise wäärilised, et nad puu koore wälisest pinda hakkawad abrastama ja määndama.

Aga kes ial wihmasel ajal mõnest wanemast metsast on läbi läinud, ei taha rikkaliku samblaehete alandlikust ilust ometi mitte enam ilma jääda. Wana saja-aastast tamme-wõi männitüwe ei oska me enestele ilma samblahabemeta õieti ettegi kujutada, ja tahaks keegi, et meile puud ennast näidata, need „söödikud“ ära wõtta — meie arust oleks see lausa kaotus. Kes aga on weel mägestikumetsades kõigilt oksadelt allarippuwaid, wiltinud samblahabemeid näinud, ei unusta ial nende luulerikast muljet.

Muidugi — wiljapuuaias ei wõi ega tohi me neid sallida. Puule enesele nad ju küll kahju ei tee, sest et nad puu elawaid osasid ei puuduta, aga nad annaks kõiksugu mardikatele ja söödikutele head ulualust, ja seda ei wõi me tahta ega lubada. Meil on terawad raudharjad ja traatharjad puutüwe puhastamiseks, ja peale selle määrime puutüwe söödikute pärast ka weel lubjaweega kokku. Ilus see ei ole, aga ta on kasulik. Ilusad õunad ja pirnid on ka midagi wäärt, ja sellepärast wõib inimene tüwe maarlilikust ilust ilma olla.

Aga meie leiame vähemnõudlikka samblaid ka liiwalagendikkudelt ja mägestiku kõwalt kaljult. Seal on neil tähtjas ülesanne täita. Nemad ise koguwad lämmastikku ja süsinikku õhust ja annawad kergeid happeid aluspinnale edasi, ja need happed pudendawad ajajooksul isegi kõige kõwema kiwi ära. Sambla seen-eied tungiwad kõige pisematesse praekestesse ja teewad need pikkamisi suuremaks. Nad hoiawad wihmawee, mis muidu ruttu maha jookseks, kaua kinni, ja et wihmawees alati pisut süsinikku ja ammoniaaki leidub, siis edendawad nad ka selle läbi kiwi kõdunemist sigitawaks põllupinnaks.

Selle sigitawa pinna uhub hiljem wihm alla, aga ta koguneb uuesti kuristikudesse ja orgudesse ja sünnitab seal pinna, mille peal põesad ja puud wõiwad juurduma hakata.

Kui sakslased Kiotschau omandasid, leidsid nad sealt eest määratu mägestiku Lanshani, mis penikoorma pikkuselt lage ole. Mägestik oli kord waremalt täis metsa olhud, aga hiinlased, olid kõik puud maha raiunud, ja nüüd nägi ta täitsa troostita wälja, sest et wihmasajud kõik sigitawa mullapinna

olid alla orgu pesenud. Kuid sakslased ehitasid woolule tammid ette, mis wee kinni pidasid ja woolu-
toodud mullaosad paigale jääma sundisid. Nii tek-
kisid paljale kaljule väikesed hunnikud, mis aega-
mööda suurenesid.

Keegi Jaapanis elutsew Saksa aednik andis
oma puuaiast tuhanded väikesed puud, mis sinna
maha istutati, ja imestades nägiwad hiinlased, et
Lanshani mets jälle kaswama hakkas, mida nemad
iial enam ei oleks uskunud. Sigitawa maapinna
olid väikesed samblad annud, mis ülewal mägesti-
kus kiwi küljest lahti tulnud wõi kiwi pealmise
pinna ära pudendanud.

Kui Weesuw wõi mõni teine tulemägi tuld
purskab, siis katab ta laiad maalahmakad laawaga;
weel kaugemale ulatab tema tuhawihm, mis wälja-
purskamisele järgneb. Tuhk ja wulkaanilised kiwid
on kalliks aineks taimekaswule, sest nendes on wos-
wori, wääwliit, lupja, kaalit ja kõike, mida taim
tarwitab. Et Weesuwil wõi nii tuline on, see tuleb
sellest pinnast, mille peal ta kaswab. Aga tuhk ja
kiwid tulewad esiti läbi töötada; nad peawad kõdu-
nema ja mädanema, peawad kõige pealt mullaks
muutuma, enne kui seal midagi wõib kaswada, ja
selle eest kannawad hoolt samblad, mille idud tuul
kaugelt siia kannab.

Üks suurematest tulepurskamistest, mida tun-
neme, oli Krakatau tulepurskamine aastal 1883.
See tulemägi seisab Jaawa ja Sumatra saarte wahel
kesk merd. Purskamine oli nii tugew, et wiimaks
terwe mägi pooleks katkes ja pool sellest merepõhja
wajus. Mis seisma jäi ja ka mõlemad väikesed saa-

rekased tema ligidal, kaeti tuhaga, nii et seal iga seeme, iga juureke ära põles ja kõik elu kustus. Kümme aastat hiljem laskis keegi Hollandi taime-teadlane enda paadiga Jaawa saarelt sinna sõuda, et järele waadata, mis seal on. Seal leidis ta merelaldalt kõiksugu seemneid, mis merelained randa loputanud ja tuul siia toonud, ja mitmed nendest olid tärganud, aga ülewal kiwiraasukeste wahel lagunes juba laiali rikkalik samblakogu. Oli näha, kudas loodus ise selleks tööd tegi, et eluta loodust jälle uue eluga ehtida.

Miks taimed talwel ära ei külma.

Kui me kewadel kõigi puuokste külge nagu nõiawäel näeme lugemata rohelisti lehekesi tekiwat, siis teame kõik, et need paljud, paljud rohelised lehed mitte ei wõinud lühikese aja jook-sul tekkida ega „kaswada.“ Nad olid juba sügisel ettewalmistatud ja elasid pungades meie talwe üle. Kewadel ei olnud neil muud teha, kui paisuda ja laieneda ja pungakatteid purustada, ja nõnda ilmu-wad nad kõik korruga päewawalgele. Kes seda weel ei teadnud, wõi kes seda õieti ei taha uskuda, see tarwitseb ainult kord talwel mõne paju, lepa wõi kase, wõi ka mõne teise puu punga ära murda ja ettewaatlilikult lahti teha, siis wõib ta puulehekesi, isegi juba õiekeste algidusid, üsna selgesti näha. Kõige paremad niisugusteks katseteks on aga kastaanid, sest neil on kõigist meie lehtpuudest kõige paksemad pungad

Kust tuleb see nüüd, et need õrnad olewused wälja kannatawad kõwa külma, mis neid tihti ümbritseb? Pruunide pungakoorte wilets kaitse ei tähenda wististi kuigi palju, kui päewad ja ööd pungade peale mõju awaldab külm, mis tihti kümme, wiisteistkümme ja isegi kakskümme kraadi näitab.

Sel puhul peaks külm õhukestest pungakoortest ometi läbi tungima nagu õhukesest kuuest.

Et sellest õieti aru saada, peame selgeks tegema, et taimed mitte sugugi ühel wiisil ei ole ehitatud, wahest nii, nagu tükk rauda. Nad on nagu kokkupandud asjad, täitsa mitmesugustest ollustest. Et kepp ära ei külma, kui me ta õõseks õue külma kätte jätame, sellest saame aru; sellepärast ei tunne meie ka hirmu puutüve ja ta oksade pärast, ehk küll kiire kokkutõmbamise tagajärjel, äkilise külma puhul, külmapraod tekiwad, mis siis lähemal aastal jälle ära paranewad. Aga kudas on lugu noorte lehtedega?

Puulehed, seda teame, seisawad koos wäikestest rakukestest, millel oma rakusein ja rakusisu on. Mis rakuseinasse puutub, seks on see ollus, mis puuga suur sugulane on. See kannatab siis kaunis kärelda külma wälja. Aga rakusisuks on peaasjalikult munawalgeollusline lima, mida plasmaks kutsutakse, ja wesi. Mõnikord on plasma weerikas, mõnikord ka wäga weewaene. Nüüd on tähelepanemisewäärt, et külmamise puhul wesi plasmast eraldub, mitte kõik, aga ometi enamal osal. Ja kui wesi nüüd jääks külmab, siis ei külma plasma temaga mitte ühes.

Harilik wesi külmab, nagu teame, juba siis ära, kui külma null kraadi on, ja see on kardetaw asi, sest ta paisub külmades wälja. Kui mõnesse küljelõhesse wihmawesi on kogunud ja pärast seda tuleb kõwa külm, siis purustab jää kalju ära. Ehitusmeister tarwitab mõnikord seda jääjõudu ja lõhub enesele talwel mägedes sel kombel sündsaid kiwa

ja sambaid. Kahtlemata oleks see nüüd õige paha asi, kui ka taimedes peituw wesi sedasama teeks; siis lõhkeksid vähemalt õhukesed rakuseinad, wõib olla ka terwed oksad, ning sureksid, ja kõik waew, mis taim sügisel selleks näinud, et järgmiseks kewadeks wärskeid pungasid ette walmistada, oleks asjata olnud.

Kuid tõepoolest ei ole asi sugugi nii hull. Looduse lastel on väga head ja kasulikud omadused mis looduseseaduste häwitawat jõudu oskawad ja jaksawad pehmendada.

Kõige pealt on plasmal teatud jõud wett kinni hoida, ja seda ägedamini oskab ta seda hoida, mida vähem wett leidub. Niikaua kui wesi weel plasmaga on seotud, ei külma ta mitte, ja plasma ise kannatab kaunis kärelda külma välja. See asi on mitmesuguste taimede juures väga mitmesugune

Üksikud, nagu samblad ja sammaldused, aga ka kõrgemad taimed, nagu efeu, jaksawad kôwa külma välja kannatada, kuna teised, iseäranis soojemate maade taimed, külmale kergesti ohwriks langewad. Siis tuleb selle juurde weel, et wee eraldumisega ja külmamisega weel kõik kadunud ei ole. Me wõime seda sündmust pisut jäljendada.

Kui me endile kliistri teeme, siis saab sellest ühesugune segu, milles wesi ja tärklis igalpool ühesuguses wahekorras seisab. Wõime ütelda, tärklis on wee enese sisse imenud, wõi wesi tärklise ära sulatanud — see on üks ja seesama, aga kliistri segus, kui see hästi segatud on, wahet ei ole.

Kui me nüüd külmal talwepäewal tüki tärklisekliistrit välja jätame, siis külmab ta muidugi kôwaks klimbiks. See on loomulik. Aga kui me

ta pärast jälle laseme üles sulada, siis jookseb wesi ära, ja järele jääb wammine wõrk weewaesemast kliistrist. Tühjades koobastes oli jää, see tähendab: puhas, külmamise juures eraldunud wesi olnud. Tärklisekliister wõib aga pärast ülessulamist wee jälle sisse imeda, ja ta on samasugune kui enne.

Ja seda wõib roheliste lehekeste rakkudes elutsew plasma ka. Ta ei tee seda küll nii walmilt ja nii heameelega kui surnud kliister, aga ka seda wahet tehes. Sünnib sulamine üsna aeglaselt, siis wõtab ta wee õige wäikestes tilkades pikkamisi jälle enesesse wastu ja rakud on päästetud. Nõutakse aga plasmalt korruga liig palju, siis hakkab ta wastu, on sõnakuulmatu, ja rakk sureb ära.

Seda wõib ka teiste kehade juures näidata, näituseks kartulite ja naeriste juures. Külmanud kartulid ei tohi iial sooja wette panna, seda teab iga põllumees, waid nad pannakse kõige külmemasse wette, mis iial käepärast on, wette, mis null kraadi peal seisab, ja siis saab neid weel päästa. Õige ilusaks läheb katse, kui katseks peedid wõetakse. Pistetakse terve peet selgesse wette, siis ei wärwi wesi ennast mitte wõi ainult õige wähe. On peedid külmanud ja on nad külmas keldris lastud üles sulada, siis wõib kergesti näha, kas nad weel terwed on wõi ei. Pistetakse külmanud peet wette, siis annab ta suure hulga punast wärwi wälja, sest et rikutud plasmakogu seda enam ei suuda kinni hoida.

Kui nüüd, nagu nägime, suur weehulk hädaohtlik on, siis on taimel abinõu käepärast, millega ta ennast hädaohu eest wõib kaitsta — ta wõib oma weehulke wähendada. Ja seda ta teeb. Pungakoo-

red, noored lehed, isegi oksad jätawad enestesse talweks ainult niiwähe niiskust, ainult niipalju, kui palju neile hädasti tarwis on, et mitte ära kuiwada. Sügisel heidetakse wanad lehed maha, ja sellega lõpeb imew jõud, mis suwel wahetpidamata wett maapinnast üles pumpas. Tüwes ja oksades seisew üleliigne wesi aurab koore kaudu wälja ja suur osa taganeb isegi juurtesse. Juured, mis terwe suwe ülemiste elementide heaks töötanud, tahawad nüüd sügisel ka enestele midagi saada. Kui kõik näib puhkawat, algab juurte kaswamine, ja see kisub tüwe seest kõik üleliigsed mahlad wälja. Sellepärast tarwitab kodanik ka sügist puude ja põesaste ümberistutamiseks; ta teab, et nad weel juurduwad, aga pungi enam ei aja.

Nõnda on siis tüwi oma oksade ja pungadega talwel kaunis kuiw. Alles talwe lõpul hakkab juurestik wett jälle tüwesse pumpama. See sünnib tihti ju õige wara, aga pungadesse jõuab see alles hiljem, siis, kui seda aeg juba lubab.

Kodumaale.

Miks seisad sa weel, pea norus,
mu kallis Eesti kodumaa,
kui wili wäljal, lilled orus
on wõrsumas ju wõimsana?

Sa oled pääsnud sõjawaewast
ja wõera wõimu surwe alt;
täis helki särab sulle taewast
nüüd oma päike ülewalt.

Nüüd uni oma silmist pühi
ja adrast kinni hakka sa,
ja ruttu jälle tööle rühi,
et kodumaa wõiks kosuda!

